

Doc. dr mag. Bojan Macuh, Maribor, Republika Slovenija

SISTEMSKI POGLED NA NASILJE: ODGOVORNOST DRUŠTVA, ŠKOLE I PORODICE

Pitanje šta vodi mlade u nasilna dela, uključujući i užasna pucanja u školama, kompleksno je i nema jednostruki odgovor. Reč je o prepletu faktora koji potiču od pojedinca, porodice, škole i šireg društva. Važno je naglasiti da ne postoji jedan jedini „razlog“, već kombinacija faktora koji u određenim okolnostima mogu dovesti do tragičnih događaja.

Društvo igra važnu ulogu u oblikovanju vrednosti i ponašanja mladih

Mladi su danas izloženi nasilju na različite načine – u medijima (filmovi, video-igre), na internetu, a ponekad čak i u svom neposrednom okruženju. Mislimo, da neprestano bombardovanje nasilnim sadržajima može desenzibilizovati pojedince i smanjiti empatiju. U nekim društvima pristup oružju je previše jednostavan, a istovremeno je prisutna glorifikacija nasilja i „mačo“ kulture, koja podstiče rešavanje problema agresijom. Nedostatak prilika, siromaštvo, diskriminacija i osećaj isključenosti mogu voditi u frustracije i bes, koji se mogu manifestovati kao nasilje. U savremenom svetu primetan je raspad tradicionalnih zajednica i smanjenje međusobne socijalne podrške, što kod mladih može izazvati osećaj usamljenosti i izolovanosti. U društvu i dalje postoji stigma u vezi sa mentalnim bolestima, što odvraća mlade i njihove porodice od traženja stručne pomoći kada im je potrebna.

Uloga roditelja i porodice

Porodica je primarno okruženje u kojem se dete razvija i uči. Nedovoljno prisustvo roditelja u životu dece, nedostatak nadzora nad njihovim aktivnostima i načinom provođenja vremena, kao i odsustvo jasno postavljenih granica dopustivog, mogu ostaviti decu bez usmerenja. Problem je i u tome što deca koja su svedoci nasilja u porodici (fizičkog, psihičkog ili emocionalnog), ili su i sama žrtve zlostavljanja, mogu imati veću verovatnoću da će kasnije u životu pribegavati nasilnim delima.

Neprepoznavanje i neadekvatno bavljenje emocionalnim potrebama dece, nedostatak otvorene komunikacije i podsticanja izražavanja emocija često mogu dovesti do gomilanja frustracija i besa. Roditelji se često „bore sami sa sobom“ između prevelike permisivnosti i preterane strogosti. Oba ekstrema u vaspitanju – nedostatak granica ili preterana autoritarnost uz nedostatak ljubavi – mogu negativno uticati na razvoj deteta. Česta pojava je i mentalno zdravlje u porodici, jer nepoznavanje ili nelečenje mentalnih bolesti kod roditelja ili drugih članova porodice može uticati na stabilnost porodičnog okruženja.

Uloga vaspitnih institucija i škola

Škole su ključne institucije za socijalizaciju i obrazovanje, ali se dešava da mnoge institucije neefikasno rešavaju probleme nasilja i maltretiranja (bullying). Ako se nasilje i maltretiranje u školi ne tretiraju ozbiljno i dosledno, to šalje poruku da je takvo ponašanje prihvatljivo. Žrtve se mogu osećati bespomoćno i ignorisano, dok se počinioci osećaju ohrabreno. Školama često nedostaju programi koji bi učenike učili rešavanju konflikata, empatiji, emocionalnoj inteligenciji i poštovanju različitosti. Iako Ministarstvo prosvete, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i policijom, tvrdi da su vaspitno-obrazovne ustanove dobro pripremljene (Protokol za postupanje u opasnim situacijama) za eventualne nasilne ispade mladih, strah od pretnji oružanim napadima (kojih je veoma mnogo) stalno je prisutan. Možda je neadekvatno prepoznavanje i rešavanje patnje razlog što nastavnici i školsko osoblje nisu dovoljno osposobljeni za prepoznavanje znakova mentalnih poteškoća, izolovanosti ili potencijalne sklonosti ka nasilju kod učenika. Nedostatak pristupa školskim psiholozima i socijalnim radnicima, uz zanemarivanje usamljenosti i isključenosti, doprinosi tome da se mladi osećaju neprihvaćeno ili izopšteno od strane vršnjaka, što ih čini ranjivijim za razvoj problematičnog ponašanja. Škole moraju stvarati inkluzivno okruženje, iako je to često lakše napisati ili reći nego sprovesti u praksi.

Psihološki i individualni faktori

Pored spoljnih faktora, postoje i unutrašnji, psihološki faktori koji mogu doprineti nasilnom ponašanju. Neki pojedinci koji počine nasilna dela pate od mentalnih bolesti, kao što su depresija, anksioznost, psihotični poremećaji ili poremećaji ličnosti. Ipak, važno je naglasiti da velika većina ljudi sa mentalnim bolestima nije nasilna.

Pojedinci mogu imati poteškoće sa razumevanjem i prepoznavanjem emocija drugih, što otežava socijalnu interakciju i može voditi u agresivno ponašanje. To podrazumeva nedostatak empatije i socijalnih veština. Mladi koji se osećaju bespomoćno, nevidljivo, ignorisano ili nečujno mogu akumulirati bes i frustraciju, koja se zatim izražava kroz nasilje. U nekim slučajevima, nasilje može biti pokušaj skretanja pažnje, izraz osvete za prošla poniženja ili pokušaj dokazivanja moći (kao u poslednjem slučaju u Gracu, u susednoj Austriji).

Slovenija nije imuna na nasilje mladih

Stigmatizacija i nedostatak dostupnosti stručne pomoći za mentalno zdravlje takođe mogu biti razlozi za potencijalno nasilje mladih. U Sloveniji je i dalje snažno prisutna stigma u vezi sa mentalnim bolestima i traženjem stručne pomoći. To znači da se mladi i njihove porodice često plaše da priznaju probleme i potraže pomoć zbog straha od osuđivanja ili diskriminacije. Posledično, problemi se gomilaju i ne rešavaju se na vreme. Uprkos rastućim potrebama, dostupnost psihologa, psihijataru i drugih stručnjaka za mentalno zdravlje u Sloveniji i dalje je nedovoljna. Čekanja su duga, naročito za decu i adolescente. To znači da čak i ako se pojedinac ohrabri i potraži pomoć, možda je neće dobiti dovoljno brzo ili u dovoljnoj meri. U Sloveniji je i dalje prisutna kultura ćutanja kada su u pitanju problemi. Teško se govori o patnji, a još teže o nasilju, što otežava prepoznavanje i rešavanje problema. Oba faktora ukazuju na nedostatke u sistemu – kako u zdravstvenom, tako i u obrazovnom. Rešavanje ovih problema zahteva sistemske promene, a ne samo pojedinačne intervencije. Nelečena mentalna patnja i nerešeno školsko nasilje ostavljaju dugoročne posledice na pojedince i celokupno društvo, jer doprinose porastu agresije i nasilja. Treba naglasiti da su i drugi faktori, kao što su uticaj porodice, medija i društvene nejednakosti, izuzetno važni i međusobno se prepliću sa gorepomenutim. Smatram da je neophodno adresirati stigmatizaciju mentalnog zdravlja i poboljšati tretman nasilja u školama, jer su to dva stuba na kojima možemo graditi zdravije i bezbednije društvo za mlade.

Zaključak

Sprečavanje nasilja kod mladih zahteva celovit i višeslojan pristup. To podrazumeva odgovornost i saradnju svih aktera: porodice, škole, zajednice i samih pojedinaca. Ključno je stvaranje okruženja u kojem se mladi osećaju sigurno, saslušano, cenjeno i podržano. Fokus mora biti na ranom prepoznavanju znakova patnje, dostupnosti stručne pomoći za mentalno zdravlje, edukaciji o

socijalnim veštinama i empatiji, kao i stvaranju kulture poštovanja i nenasilja. Približava se kraj školske godine. Osnovci i srednjoškolci će često biti prepušteni sami sebi (zauzetost roditelja je već ionako veliki problem), okruženju u kojem žive i internetu (računari i telefonija), a sve manje će se družiti uživo. Barem ne u okvirima koje bi želeli roditelji ili porodica, iako će ovih dana stizati uputstva kako iz škola, tako i iz drugih inicijativa koje će upozoravati da su deca i mladi stalno izloženi raznim opasnostima. Mnogo razgovora, svrsishodnih i nenametljivih uputstava roditelja i ukućana sigurno će pomoći da se dete tokom ta dva meseca i samo organizuje (ako to ne mogu roditelji) i da slobodno vreme, kojeg će biti veoma mnogo, iskoristi u svoju korist i time posledično rastereti roditelje straha. Na svima nama je da budemo pažljivi na oblike eventualnog vršnjačkog nasilja (na ulici) i neprimerenog ponašanja (obaveštavanje nadležnih organa). Svi smo, naime, dužni da brinemo o javnom redu i miru, naravno u skladu sa svojim nadležnostima.